

תערוכה

משחקים
בונקר

מהחומה הסינית, דרך קו מז'ינו ועד קו בר לב וחומת הפרדה. התערוכה "קווי הגנה" באוניברסיטת תל אביב עוסקת באדריכלות של המחסומים אבל גם בטיפשות האנושית

אלכסנדר גירקנו'ה, "בונקר 5", 2007 צילום: Alexandre Gurikinger

משה גלעד

צילום היפה של אלכסנדר גירקנו'ה רואים קוביית בטון גדולה ניצבת בלב יער ומכוסה באזוב ירוק. בונקר 5 הוא אחד השרידים של קו מז'ינו, שחצץ בשנות ה-30 בין צרפת לגרמניה ואמור היה למנוע את הפלישה הנאצית. כולנו יודעים איך זה נגמר. 80 שנה עברו מאז והתמורות שחלו בשרידי קו מז'ינו מרתקות. הצמחייה שמכסה את הבונקרים ואת הויכרון מחוללת פלאים. הוועה נהפכה אסתטית. הירוק מעניק חיים אחרי המוות.

רגעים אחדים אחר כך, מול צילומים נהדרים של מיכה ברעם מקו ברלב לאורך תעלת סואץ בתחילת שנות ה-70, הצטערת שאין תיעוד של מה שנוחר כיום מקו המוצבים המפורסם. האם "בודפשט", "פורקן" או "המוח" עדיין שם? האם מכסה אותם אוזב ירוק?

"בונקר 5" הוא אחד מתריסר צילומים של הצלם הצרפתי גירקנו'ה, שמוצגים עכשיו בגלריה האוניברסיטאית (אוניברסיטת תל אביב) במסגרת התערוכה המרתקת "קווי הגנה". אם מתבוננים בה היטב זו תערוכה שמאפשרת לנו לראות את החיים בישראל ובכלל כרצף ארוך של בניית ביצורים. חלק מהם יתבררו בדיעבד כמיותרים או מטומטמים.

הרשימה של קווי ההגנה הקרובים לביתכם ארוכה וכוללת (רק בעשורים האחרונים), את המשל"טים בדרך לירושלים, גבעת התחמושת, קו ברלב, שדות המוקשים בערבה ובגולן, המשלטים בבקעת הירדן, גדר ההפרדה סביב הגדה המערבית, ובימים אלה – המכשול העצום מול וסביב רצועת עזה. השמות מתחלפים, ההגנה

חוזרת. מכל אלה מופיעים בתערוכה רק שניים – קו ברלב וגדר ההפרדה – אבל גם האחרים מרפיים בחלל. חשוב לזכור שזו לא המצאה ישראלית חלילה: חומת אדריאנוס בצפון אנגליה, שאורכה 120 קילומטרים, מזכירה למי שצועד לצידה שכבר לפני 2000 שנה בנו חומות מיותרות, שלא מנעו מן "הפראים" הסקוטים לפלוש דרומה.

שבעה אמנים משתתפים בתערוכה "קווי הגנה" – מרינה אברמוביץ ואוליי שמציגים וידיאו כפול מהליכה לאורך החומה הסינית, עמיר בלבן עם סרטי וידיאו נפלאים של צבאים משני צידי גדר ההפרדה הישראלית, מיכה ברעם עם צילומים מקו ברלב, אלכסנדר גירקנו'ה מקו מז'ינו, נטע לאופר עם צילומי וידיאו שנלקחו ממצלמות אבטחה לאורך גדר ההפרדה, יעל לביא עם שחזור פריצת קו ברלב בידי המצרים ואסף עברון עם שני צילומים מהחומה בין ארצות הברית למקסיקו. כבר מרשימה זו מתברר רוחב היריעה. לפחות שניים מן המשותפים המעניינים ביותר בתערוכה – עמיר בלבן (מומחה לטבע עירוני) ויעל לביא (עיתונאית ומומחית לתקשורת) אינם מגדירים עצמם (לדעת) בכלל כאמנים ובכל זאת העבודות שלהם הן מן החשובות והמסקנות ביותר בתערוכה.

"קווי הגנה" היא תערוכה שעיקר כוחה בעבודת האוצרות הטובה שנעשתה בה. גליה גור זאב וספי הנדלר הם האוצרים הראשיים. פיתוח הקונספט נעשה בידי ד"ר איילת זהר והתוצאה מכילה מגוון גדול ומעניין של מבטים, על נושא לכאורה פשוט ומתבקש.

בסיום הביקור, כאשר רשמתי לעצמי במה בעצם עוסקת

התערוכה התברר כמוזן שזו בכלל לא תערוכת אמנות או אדריכלות. "קווי הגנה" עוסקת בטיפשות האנושית, בזיכרון, בטבע, באק"טואליה, באסתטיקה, ביחסים בין בני אדם, בפחד ובשאלה הגדולה של חלוף הזמן.

באופן טבעי, כאשר מציגים שבעה אמנים שונים, יש עבודות חזקות וחלשות. צילומיו של ברעם (או דומים להם) כבר הוצגו בעבר. הם אמנם מצוינים ומתאימים מאוד לקונספט, אבל לא מחדשים הרבה. דווקא עבודות הווידיאו של בלבן, לביא ולאופר הן המרכזיים הטובים והרעננים יותר בתערוכה. שני הראשונים עוסקים בתיעוד עיתונאי ולא באמנות וזה מקור כוחם. העבודה של מרינה אברמוביץ מעניינת – היא ובן זוגה ציינו את פרידתם המתכננת בהליכה בו זמנית משני קצות החומה הסינית, עד שנפגשו 90 יום לאחר מכן. אבל מעבר לאמירה המעט מוכרת שקווי ההגנה קיימים גם בנפש פנימה, בדיוק כמו בחומה הסינית שקיימת במציאות, אין בה הרבה.

באחד האולמות מוצגים צילומי מיו של פול ויריליו מביצורי נורמנדי. ויריליו שמת השנה היה פרופסור לאדריכלות ופילוסוף צרפתי והתערוכה מוקדשת לו. הוא סייע ביצירתה ובעבר פרסם את הספר "ארכיאולוגיה של בונקר" (1975), בו הגדיר את הבונקר כדוגמה נדירה של ארכיטקטורה מונוליתית מודרנית. בניגוד לרב הבניינים, הבונקר חסר יסודות ומשקף את מהות המלחמה.

דווקא עבודות הווידיאו של עמיר בלבן, יעל לביא ונטע לאופר הן המרכיבים הטובים והרעננים בתערוכה. שני הראשונים עוסקים בתיעוד עיתונאי ולא באמנות וזה מקור כוחם

אחר כך נותרים סימני השאלה – מה מוביל את האנושות לבנייה המטרופוליטאית הזו? איזו חרדה גורמת לבני אדם להשקיע הון תועפות, תעצומות נפש ואנרגיה אדירה בבניית קווי הגנה רוויי בטון, שכבר הוכח במקרים רבים כל כך כי דינם לקרוס? כל תערוכה שמעוררת סימני שאלה כאלה ראויה לכבוד ולשבח.

שתי הערות סיום: עיתון "הארץ" הוא אחד מנותני החסות של התערוכה, לצד האוניברסיטה, משרד החוץ, השגרירות הצרפתית והמכון למחקרי ביטחון לאומי INSS ובשיתוף תיאטרון האוניברסיטה, שמציג במסגרת התערוכה את "הטענה של דון קיחוטה" מאת גלעד עברון.

הכניסה לגלריה האוניברסיטאית טאית חופשית ואינה כרוכה בתשלום. גם זה מעורר הערכה. כרטיס כניסה למוזיאון תל אביב לאמנות עולה 50 שקל, למוזיאון ארץ ישראל המחיר עולה ל-52 ובמוזיאון הטבע האוניברסיטאי 50 שקל.